

MŰHELY

Benkő Elek

Rovásírásos bejegyzések Miskolci Csulyak István peregrinációs albumában

Miskolci Csulyak István, tudós nevén Stephanus Pastor Miskolcinus (1575–1645)¹ útinaplója, peregrinációs albuma és levelezése, valamint egyházlátogatási jegyzőkönyvei, esperesi naplója és alkalmi versei révén a XVII. századi irodalom ismert alakja volt.

1575-ben született Tolcsván (Zemplén m.), iskoláit Olaszliszkán, Sátoraljaújhelyen, Debrecenben és Sárospatakon végezte. 1600-ban Patakon Thököly Miklós nevelője lett, akit elkísért németországi tanulmányújtjára is. Együtt tanultak a görlitzi (Lausitz) gimnáziumban (1601–1602), a wittenbergi (1602) és a heidelbergi egyetemen (1603–1607). 1607-ben hazatért. Ebben az évben a tarcali iskola igazgatója, a következő évben szerencsi lelkipásztor, majd Miskolcra kerül, s 1616-tól Liszkán másod-, majd első lelkész, 1629-től a zempléni egyházmegye esperese és a Sárospataki Kollégium kurátora, 1645-ben bekövetkezett haláláig.

Peregrinációs albumát Görlitzben kezdte meg, s a bejegyzések sora hazatérése után sem szakadt meg. Az előkerült albumot évekkel ezelőtt Jakó Zsigmond mutatta be, s egyúttal felhívta a figyelmet két keltezett rovásírásos bejegyzésére is.² Az alábbiakban ezeket ismertetjük.

Csulyak István maga is ismerte a rovásírást: 1601–1638 között vezetett naplójába két rovásábécét is lejegyzett.³ Ez irányú érdeklődésétől aligha függetleníthető az album egyik, 1644-ben kelt bejegyzése, mely — többek között — egy újszövetségi idézet magyar nyelvű, de rovásjelekkel írt szövegét is tartalmazza: „Luc. 10. v. 42. Una re opus est. *Egy dolog szükséges* [rovásírással] Clarissimo Viro ac venerando in Christo Seniori D. Stephano P. Miskolcino Antistiti Ecclesiae Liczkaviensi fidissimo vicinarumque Seniori vigilantissimo. Scribebam haec amoris et observantiae ergo Patachini die 22 Februarii Anno Christi 1644. Georgius Czulajj Illustrissimo ac Celsissimo Transylvaniae Principi a Sacris. mp.” (l. fénykép)

A fenti sorok tehát Csulai Györgytől (?–1660), a későbbi erdélyi református püspöktől⁴ származnak, akiről már kortársai is feljegyezték, hogy levelezésében nagy kedvelője volt a rovásírásnak.⁵ Most egy konkrét emlékkal is alá lehet ezt a tényt támasztani.

Bejegyzésünk jobbról balra haladó, ligatura nélküli, könnyen kiolvasható rovásírással készült. A jelek merevebb duktusa még nem hasonlít a XVIII. századi rovásábécék⁶ kalligrafikus, sok ívelt vonalból álló betűihez; közelebb áll Miskolci Csulyak ábécéjéhez,

¹ Életéhez és munkásságához 1. Zoványi Jenő: *Magyarországi protestáns egyháztörténeti lexikon*. Bp. 1977. 408.

² Jakó Zsigmond: *Miskolci Csulyak István peregrinációs albuma*. Irodalomtörténeti Dolgozatok 71. 1972. 59–72.

³ Jakubovich Emil: *A székely rovásírás legrégebbi ábécéi*. Magyar Nyelv XXXI(1935). 1–2. sz. 1–17.

⁴ Csulai életéhez 1. Zoványi: *i.m.* 130.

⁵ Sebestyén Gyula: *A magyar rovásírás hiteles emlékei*. Bp. 1915. 111.

⁶ Uo. 91–117. és Sebestyén Gyula: *Telegdi János Rudimentájának hamburgi és marosvásárhelyi kézírata*. Bp. 1903.

melyet az eredeti Telegdi-féle *Rudimentára* (1598) vagy annak valamelyik korai másolatára vezetnek vissza.⁷

Csulai a jelzett bibliai helynek (Lukács 10,42) sem latin, sem pedig magyar szövegét nem idézte pontosan. A *Vulgatában* a szóban forgó mondat így hangzik: „...porro unum est necessarium”, magyarul pedig, a *Vizsolyi Biblia* (1590) óta: „De egy a szükséges dolog.” Ez olvasható a XVII. század valamennyi magyar nyelvű bibliájában, kivéve a Káldi Györgyét, ahol is ez áll: „De egy a szükséges.” Az idézet nyilvánvaló pontatlansága Csulai emléksorai alá újabb bejegyzést eredményezett Huszti N(agy?) Zsigmond pávai lelkész⁸ tollából: „Praescriptus S. Scripturae Versus Literis [!] Hunniacis delineatus sic corrigitur a Sigismundo N. Husztj qui hoc Anno 1715 ab Anno 1701 pascit Ovile Christi quod est apud Pavaenses *De egy a szükséges dolog* [rovásírással]. Generosi Sigismundi Miskolczi Possessoris et grati Patroni Alumnus. S. N. Huszti.”

Huszti rovásbetűi alapján véve megegyeznek a Csulai által használt jelekkel, jelentősebb eltérést csak az *ü* betű írásán figyelhetünk meg. Az igazi különbséget a feliratok kétféle duktusa jelenti. Csulai merev vonalvezetésű betűi mellett szembeötlő a későbbi felirat rajzosabb volta, a sok hajlított, ívelt vonal alkalmazása, különösen az *e*, *o* és *sz* betűk írásában. A jelek formája kétségtelenné teszi, hogy írójuk a Telegdi-Rudimenta valamelyik késői másolatából inspirálódott.

A két felirat jól szemlélteti ugyanakkor azt a folyamatot is, hogy miként váltak a középkori, valóban fára róható rovásjelek értelmiségiek, elsősorban papok kezén szinte titkosírásként használt, papírhoz, tollhoz alkalmazkodó hajlékony betűkké.

⁷ Jakubovich: *i.m.* 14.

⁸ Személyéről keveset tudunk. 1681-ben a nagybányai Schola Rivulinában írta alá az iskolai törvényeket, 1. Thurzó Ferenc: *A nagybányai ev. ref. főiskola (Schola Rivulina) története 1547–1755*. Nagybánya 1905. 71. Mint bejegyzéséből kiderül, 1701 óta pávai lelkész, s hogy *alumnus*-nak nevezi magát, minden bizonnyal azt jelenti, hogy Miskolci Zsigmond adománya segítségével külföldi egyetemet is látogathatott.

Luc 10. v. 42

Una re opus est.

∴ 122102 | 4240+ 42

Carissimo Viri ac Amico
in Chrō Seni D. Stephano
P. Miskolci Anafiti
Ecclē Lierkand fidei
Vicināq; Somien vigilatō
Scribam hac amaris et de
vantiā 22 Patre dno die 22
Ite 1644 Chri 1644.

Georg. Szulajj Illustrato
ac Optimo Transyl.
Principi à Sarris. Mij

Proferens S. S. S. Versus
Lueris Humilis zelator Sic cor-
rigit a Sigismundo N. Huzzy qui
huc Au 1715. ab Au 1704 pascat Ovi-
le Cui quod est ager Pavai cases
∴ 122102 | 4240+ 42
Scribit Sigismundus Miskolci Possess. A. D. M.
1715. S. H. Huzzy

Rovásírásos bejegyzések Miskolci Csulyak István peregrinációs albumában